

Szilágyi Ferenc 80 éves

Társaságunkra és a nyelvtudományra is jellemző, hogy évfordulós ünnepléseinken gyakran kell már az első mondatainkban arra utalni, hogy a köszöntésre nemcsak mi vagyunk illetékesek. A most 80 esztendőös Szilágyi Ferencet bemutató lexikonok szócikkei is rendre így kezdődnek: „Író, költő, nyelvész” vagy „irodalomtörténész, költő, nyelvész”.

Az író, költő, irodalomtörténész, nyelvész felsoroláshoz azonban hangsúlyosan hozzákapcsolandó a filológus is. Egyrészt Szilágyi Ferenc kiváló, fáradhatatlan, olykor leletmentő szövegkiadásai, másrészt az egész munkásságát, annak minden ágát átható filológiai igényesség mintaértéke miatt. Ünnepeztünk neve sok szálon kötődik Csokonaihoz, sőt túlzás nélkül mondva, a szakmai közvéleményben mintegy összefonódik vele. Filológiai mesterművéről maga Szilágyi tanár úr is nyilatkozott, tárgyyszerűen és az elvégzett munka utáni jogos szakmai önérettel: „elkészíttem a Csokonai szövegkritikai kiadás öt, egyenként ezer oldalas kötetét, amellyel másfél száz év alatt öt egyetemi tanár vallott kudarcot” (Világ csodája. Versek. Szenci Molnár Társaság, Bp., 1994: 118). Egy másik nevezetes filológiai teljesítményére JUHÁSZ DEZSŐ hívta fel a figyelmet 1999-ben: „Épp húsz évvel ezelőtt történt, hogy kiváló filológusunk, Szilágyi Ferenc a Magyar Nyelv 1979. évi hasábjain [Egy magyar »nyelvabrosz« akadémiái terve 1843-ból címmel] figyelemre méltó tudománytörténeti cikkel lepte meg a szakmai közvéleményt. Kutatásai során rábukkant Schedel (Toldy) Ferencnek a Magyar Tudós Társaság 1843. dec. 18-án előterjesztett javaslatára a magyar nyelvjárások kutatása tárgyában” (MNYj. 37. 1999: 229). Ezt a példasort egy személyes, számomra emlékeztetőn becses adalékkal is kiegészíthetem. Németh László közismert életműsorozatának egyik páros kötetében, az életrajzi írásokat tartalmazó „Homályból homályba” címűben kézzel írott cédulácskákat őrzök 1978 óta. Ezekre Szilágyi Ferencnek az Élet és Irodalomban, valamint a Magyar Nemzetben megjelent filológiai javításait jegyeztem fel (köztük olyanokat például, hogy a *madárfület* helyett *szamárfület* olvasandó). Eleven emlékem ez a néhány kijegyzés, mert a filológiai tisztesség iskolapéldája mellett, Szilágyi Ferencnek az a gesztusa is megragadott, hogy szakmai és közérdekből az olvasók szélesebb köréig kiterjedő nyilvánosság fórumain cselekedett. Késlekedés nélkül.

Szilágyi Ferenc Gyomán született 1928. november 12-én. Magyar–angol szakos tanári oklevelét 1953-ban szerezte meg, miközben mohácsi és miskolci gimnáziumokban is tanított. 1953-tól 1955-ig a Nyelvtudományi Intézet tudományos segédmunkatársa volt, 1955 és 1963 között a Magyar Diafilmgyártó Vállalat szerkesztőjeként, majd felelős szerkesztőjeként dolgozott. Ezután 1970-ig a Nyelvtudományi Intézet Szótár Osztályán, majd 1971-től 1973-ig a Petőfi Irodalmi Múzeumban tevékenykedett. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen hosszabb ideig, 1974 és 1993 között volt a Magyar Irodalomtörténeti Tanaszék tudományos főmunkatársa. Ezután a Károli Gáspár Református Egyetemen a Magyar Nyelvi és Irodalmi Intézet igazgatói és a Bölcsészettudományi Kar dékáni tisztjének ellátására kapott megbízást. Szilágyi Ferenc 1958-ban doktorált, a nyelvészeti tudományok kandidátusa címet 1966-ban, az irodalomtudományok doktoráét pedig 1994-ben kapta meg. Számos kítüntetetés birtokosa. Ezek jól jellemzik ünnepeztünk szakmai arculatát, tevékenységének széles határát. Íme: MTV-nívódíj, Kazinczy-emlékérem, Toldy Ferenc-emlékérem, a Magyar Írók Szövetsége nívódíja, Csokonai-díj, Kőrösi Csoma Sándor-emlékérem, Bocskai-díj. A felsoroltakon kívül 1978 és 1986 között három kiadó, a Tankönyvkiadó, a Szép-irodalmi és a Móra Könyvkiadó nívódíját is elnyerte.

A Magyarországi Református Egyház figyelőjében Szilágyi tanár úr a kilencvenes évek derekán közzétett egy önarcképet ezzel a címmel: „Két géniusz – Csokonai és Csoma nyomában –” (Confessio 1994/3: 38–45). Csokonainak meg Kőrösi Csomának Szilágyi Ferencsel való „egymásra találásáról” ezt olvashatjuk: „Ezekben az időkben [tudniillik az 1956 utáni években] lett számomra igazán végmenedék a még nálam is balsorsúbb két magyar alkotó: Csokonai és Kőrösi Csoma, példájukkal, annak bizonyításával, hogy ferenci [értsd: Ferenc császári], tibeti telekben is lehet teremteni, alkotni a nemzetért. [...] És hát abban is hasonlítottunk valamelyest, hogy Csokonai a szó legnemesebb értelmében tudós is volt: »poeta doctus«, Csomában, a nyelvtudósban pedig költői ér is csörgedezett” (uo. 39). Tudománytörténetileg is tanulságos adalék, hogy a Csokonai–Kőrösi–Szilágyi kapcsolat kialakulásában két nyelvésznek is volt egyáltalán nem mellékes szerepe. Megint Szilágyi Ferencet idézem: „rátaláltam Csokonaira. Vagyis rám talált Csokonai. Professzorom, Pais Dezső vezetett rá, ő volt a Sors követe, szikár férfi-Párkája, aki már az Eötvös Collegiumban fölvételiztetve fölfigyelt rám, de úgymond mondhatnám: fölfigyeltünk egymásra” (i. h.). „Az irodalmi szeminárium helyett” – olvassuk később – „az ő nyelvészeti szemináriumába kezdtem járni. S egyszer csak azzal fordult hozzám óra után: – Nem volna kedve Csokonaihoz? – Már csak azért is volt, mert ő ajánlotta. Megírtam a szakdolgozatomat – Csokonai nyelvészleletéről, nyelvészeti nézeteiről; ő megnézte, s megmutatta Kosztolányi Dezső téri szomszédjának, Horváth János irodalomprofesszornak, a jeles irodalomtörténésznek is, aki szintén elismeréssel szólt róla” (uo. 40). Kőrösi Csomához pedig egy másik nyelvész kalauzolta Szilágyi Ferencet: „1954-ben a Magyar Rádió előadásorozatát tervezett híres magyar nyelvtudósokról. Kollégám, Hajdú Péter, a kitűnő finn-ugor nyelvész, akitől többedmagammal finn órákat vettem, megkérdezett: nem volna-e kedvem Kőrösi Csomáról írni? – Volt” (uo. 40–1). Majd így folytatja: „A tervezett rádióelőadások elmaradtak, de én [...] megigézve [Csoma] tudományos hősiességétől, rendkívüli egyéniségétől fölcaptam Csoma-kutatónak” (uo. 41).

Jól tudom, hogy tanári, retorikai hiba, ha valaki a mondandóját zavaró vagy korlátozó körülmények miatt sajnáltatja magát. Most mégis megvallom, hogy a bőség zavarával küszködve méltatlanul mellőzöm például a Csokonai-tanulmányokat, különösen a „Csokonai költői szókincséről” című disszertációt (Dolgozatok a magyar irodalmi nyelv és stílus történetéből. Szerk. PAIS DEZSŐ. Bp., 1960: 66–130), már csak azért is, mert ezt évtizedek óta PAIS DEZSŐ bírálatával együtt tanulmányozhatjuk; vagy említeni tudom csak »Az Ész világa mellett...« (Mundus Magyar Egyetemi Kiadó. Bp., 1998.) című, terjedelmében is tekintélyes tanulmánygyűjteményt, amely a magyar felvilágosodás irodalmának nyelvtörténeti szempontból is kézikönyv értékű alapműve.

Szilágyi Ferenc műveiből két részletet, mondhatnám két szövegtípust azonban semmiképpen nem hagyhatok említetlenül.

Az egyik a szélesebb olvasóközönségnek szánt, olvasmányos stílusú könyvek, írások csoportja. Tanári magánkönyvtárakban sokszor látom a diákkezekbe már korán odaadható könyvsorozatát, „A magyar szó (későbbi címében: a magyar szókincs) regényé”-t, „A magyar szó költészeté”-t, „A magyar mondat regényé”-t vagy a „Sokféle neveknek magyarázatja”-t. Jó ideje várom azonban magam is, hogy az „Anyanyelvünk őrhelyei” címmel a Reformátusok Lapjában éveken át, hétről hétre közzétett sorozatának is legyen kötetbe fogalt kiadása. Közhaszonra, a szakmai hasznosulást is beleértve.

A másik szövegtípus természetesen a verseké. Szilágyi Ferencnek, a költőnek négy kötete jelent meg. A Kazinczy szellemének ajánlott „Csalánok és ibolyák, epigrammák” (1990.), a „Világ csodája” (1994.), a „Parainesis epigrammatica” (1996.) és a „Hévízi csoda-tó” (2004.). Közülük a „Világ csodája” több szempontból is kiemelendő. A kötet három előhangként beillesztett vers kivételével az 1956-os történelmi napokat az eseményekkel egyidejűleg megőrkítő versfüzér. Költői napló. A nyilvánosság csak 1994-ben a költő „Eltemetett versek” című szerzői estje alkalmából ismerhette meg őket. Az olvasót Szalay Lajos döbbenetes (immár nevezetessé vált) rajzai mellett a versekben felidézett, megszólított személyek, jeles elődök is meg-megállítják. Zrínyi Miklós, Kanizsai Dorottya, Mikes Kelemen, Bod Péter, Bessenyei György, Fazekas Mihály, Katona József, Vörösmarty Mihály, Széchenyi István. Ez az arcképcsarnok nem stilizáló történelmi háttér, inkább történelmi kapaszkodó és irányzék. Amiként az volt Csokonai Vitéz Mihály és Kőrösi Csoma Sándor is.

Az 1956-os versek kötetéhez Szilágyi Ferenc csatolt egy utószót, amelyben az alcím szerint a szerző önmagáról nyilatkozik. Ebből idézem: „Szobám falán már diákkoromban ott függött egy idézet Arany barátjától, *Az apostol* költőjétől: Az isten tudja, mit cselekszik, | Magas tervébe nem lát a vak ember. | S kérdőre vonnunk őtet nem szabad. | Rákülde a tengerre engem, | Lelkembe tette az iránytűt, | Amerre ez vezet, megyek...” (i. m. 117–8).

Társaságunk nevében megbecsüléssel és jó reménnyel kívánom, hogy továbbra is így legyen, így lehessen!

PUSZTAI FERENC